

NEPOTROŠNA RABA RJAVIH MEDVEDOV V TURIZMU: SMERNICE ZA ODGOVORNO RAVNANJE

Pripravljeno v okviru projekta LIFE DINALP BEAR
Ljubljana, januar 2016

LIFE
DINALP
BEAR

Kazalo

1.	Uvod	4
2.	Turizem, biotska raznovrstnost in trajnostni razvoj	5
2.1	Turizem povezan z živalmi prosto živečih vrst – Nepotrošna raba živali prosto živečih vrst	5
2.1.1	Velike zveri in turizem povezan z živalmi prosto živečih vrst	6
3.	Nepotrošna raba medvedov v severnih Dinaridih	7
3.1	Trenutno stanje nepotrošne rabe medvedov v severnih Dinaridih	7
3.2	Pravni vidiki varstva in ohranjanja medveda v Sloveniji in na Hrvaškem	7
3.2.1	Ohranjanje narave	7
3.2.2	Lovstvo	8
3.2.3	Turizem	9
3.3	Različne oblike nepotrošne rabe medvedov	9
4.	SMERNICE za nepotrošno rabo medvedov v severnih Dinaridih	11
4.1	Splošne smernice	11
4.1.1	Usposabljanje vodnikov	11
4.1.2	Kratka navodila za varnost in izobraževanje	11
4.1.3	Interpretacija	12
4.1.4	Poslovni dejavniki	13
4.1.5	Upravljanje s tveganji	13
4.2	Posebne smernice za nepotrošno rabo medvedov v turizmu	13
4.2.1	Smernice za vse oblike medvedjega turizma	13
4.2.2	Posebne smernice za opazovanje medvedov iz opazovalnic – »Opazovanje medvedov«	14
4.2.3	Posebne smernice za doživetja povezana z medvedom, ki temeljijo na opazovanju okolice – »Medvedja pot«	16
4.2.4	Posebne smernice za produkt »Sobivanje«	17
5.	Literatura	19
Priloga I		
	Biologija in status rjavega medveda v Evropi	20
Priloga II		
	Pomemben del turizma povezanega z živalmi prosto živečih vrst: Privabljanje živali prosto živečih vrst	22

1. Uvod

Konflikti med ljudmi in rjavimi medvedi (*Ursus arctos*) v Evropi ostajajo ena glavnih groženj za ohranitev te vrste. Slabo poznavanje družbeno-ekonomskega in ekološkega pomena medveda ali neutemeljen strah zaradi nevarnosti napada pogosto vodijo k nižji toleranci do vrste in ovirajo izboljšanje odnosa ljudi do medveda. Prav zato je sistematično spopadanje z varstvenimi in ohranitvenimi izzivi ter povečanje lokalne sprejemljivosti vrste izjemnega pomena za dolgoročno ohranitev te karizmatične zveri.

Nepotrošna raba živali prosto živečih vrst (v nadaljevanju: živali) in rastlin prosto živečih vrst dandanes spreminja razmere znotraj turističnega sektorja in nudi številne priložnosti za učinkovitejše varstvo in ohranjanje ogroženih vrst, ob tem pa tudi za razvoj pomembnih dodatnih virov dohodka za lokalne skupnosti. To ne velja le za odmaknjena naravna območja Afrike, Azije ali Severne Amerike, temveč tudi za gosto poseljeno Evropo, kjer vedno večje število ljudi potuje na podeželje, da bi odkrili še zadnja ali pa ponovno vzpostavljena naravna območja naše celine. Poleg gospodarske priložnosti za lokalne skupnosti ta trend predstavlja tudi korist za varovanje in ohranitev medvedov.

Čeprav medvede v marsikateri evropski državi lovijo, so po vsej Evropi prepoznani kot pomembna naravna dediščina, del neokrnjene narave, pomemben tudi zaradi ohranitvenih in izobraževalnih razlogov. Nove priložnosti se ponujajo v obliki turizma, povezanega z opazovanjem živali v naravi. Nepotrošna raba medvedov v turizmu izhaja iz naraščajoče potrebe ljudi po doživetju stika z naravo in živalmi ter vključuje rekreacijske aktivnosti, ki medvedov ne »izrabljajo« na netrajnostni način, temveč jih cenijo kot karizmatičnega velikega plenilca in nepogrešljiv del ekosistema. Opazovanje in fotografiranje medvedov sta dandanes najpogostejši obliki takšne nepotrošne rabe medvedov.

Nepotrošna raba živali, zlasti medvedov, je že nekaj desetletij prisotna v Severni Ameriki, vendar pa je v srednji in južni Evropi, kjer je še vedno prisotnih nekaj vitalnih medvedjih populacij, še vedno novost. Te smernice smo pripravili z namenom predstavitve koncepta nepotrošne rabe medvedov v turizmu v severnih Dinaridih in določitve posebnih priporočil za razvoj tovrstnih produktov.

Bogata biotska raznovrstnost poveča turistično vrednost območja (Foto: M. Masterl)

2. Turizem, biotska raznovrstnost in trajnostni razvoj¹

»Turizem je družbeni, kulturni in gospodarski pojav, ki vključuje gibanje oseb v države ali kraje izven svojega običajnega okolja za osebne ali poslovne/strokovne namene« (Secretariat of the CBD, 2015). V današnjem času je s turizmom povezano eno od enajstih delovnih mest in devet odstotkov svetovnega bruto domačega proizvoda. Po podatkih Svetovne turistične organizacije Združenih narodov lahko v prihodnjih letih pričakujemo 3,3-odstotno letno rast mednarodnih obiskov. Za območja, kot so Afrika, Azija, Tih ocean in Latinska Amerika, ki so tako turistične kot tudi 'vroče točke' biotske raznovrstnosti, se pričakuje hitrejši razvoj. Trend, ki je opazen v zrelejših emitivnih trgih, zlasti v Evropi in Severni Ameriki, je usmerjen v manj zahtevne aktivnosti (t.i. soft adventure) in pristne izkušnje, ki pogosto vključujejo obiske naravnih območij in opazovanje živali (Secretariat of the CBD, 2015).

Biotska raznovrstnost je opredeljena kot raznolikost živih organizmov kopenskih, morskih in drugih vodnih ekosistemov ter ekoloških kompleksov, katerih del so. Vključuje tako znotraj- kot medvrstno raznovrstnost ter raznovrstnost ekosistemov. Je bistven in pomemben del naše naravne dediščine, za njeno ohranitev pa se načrtujejo in izvajajo številni varstveni ukrepi.

Turizem lahko na biotsko raznovrstnost vpliva tako pozitivno kot negativno. Pozitivni učinki med drugim vključujejo promocijo velikega pomena bogate biotske raznovrstnosti, s čimer se poveča turistična vrednost določenega območja in hkrati izboljša ozaveščanje turistov ter lokalne skupnosti o pomenu varstva okolja in preživljanja prostega časa v naravi. Po drugi strani pa je učinek turizma na biotsko raznovrstnost lahko tudi negativen, saj povečuje pritisk na habitate in na posamezne vrste ter lahko vodi v prekomerno izkoriščanje naravnih virov.

Zaradi številnih učinkov turizma na biotsko raznovrstnost je pomembno, da turistične dejavnosti nadzorovane in razvite znotraj operativnega okvira, ki si prizadeva zmanjšati negativne učinke na našo naravno dediščino in povečati pozitivne učinke na biotsko raznovrstnost in lokalno skupnost. V današnjem času je najbolj obširno podprt pristop k zagotavljanju uspešnega obstoja tako turizma kot biotske raznovrstnosti t. i. »ekosistemski pristop«. Ta pristop vključuje celostno upravljanje z zemljo, vodo in živimi viri, spodbuja njihovo ohranitev in pravično trajnostno rabo ter sprejema, da je turizem odvisen od vitalnih, delujočih ekosistemov.

2.1 Turizem povezan z živalmi – Nepotrošna raba živali²

Primer podprtega »ekosistemskega pristopa«, ki je vedno bolj popularen in družbeno sprejemljiv, je turizem povezan z živalmi. Glede na UNEP/CMS (Program Združenih narodov za okolje in Konvencijo o varstvu selitvenih vrst prosto živečih živali) je »**Turizem opazovanja živali** [je] vrsta turizma, ki se organizira in izvaja z namenom opazovanja ali srečanja živali. Turizem opazovanja živali se nanaša izključno na nepotrošne oblike aktivnosti, ki temeljijo na opazovanju, včasih tudi na dotikanju ali krmljenju živali, v nasprotju s potrošnimi oblikami, kot sta lov in ribolov.« Doživetja narave se lahko bistveno razlikujejo glede na intenzivnost oziroma dejanski poudarek srečanja z živalmi: v nekaterih primerih je osnova turističnega doživetja opazovanje živali v naravi, v drugih primerih pa je to lahko zgolj sestavni del večjega paketa doživetja narave. Te razlike posledično vplivajo na načrtovanje in upravljanje s turističnimi produkti za opazovanje živali, kar vodi do širokega spektra takšnih produktov (Higginbottom in Buckley, 2003). Tovrstni produkti in z njimi povezana industrija so v zadnjih dveh desetletjih hitro naraščali, zaradi česar je turizem povezan z živalmi postal pomemben na svetovni ravni (Higginbottom in Buckley, 2003): leta 2001 je več kot 66 milijonov turistov v ZDA sodelovalo v doživetjih opazovanja živali, kar je ustvarilo več kot 95,8 milijarde ameriških dolarjev v celotni proizvodnji industrije, medtem ko v Afriki opazovanje živali predstavlja 80 % celotne letne prodaje potovanj na to celino.

¹Predlog za nadaljnje branje: World Tourism Organization 2014.

²Predlog za nadaljnje branje: Valentine in Birtles, 2004; World Tourism Organization, 2014.

Dolgoročna in uspešna industrija turizma povezanega z živalmi temelji na njihovem varovanju in ohranjanju, saj se moderna družba 21. stoletja zaveda, da so naravni viri omejeni in se z netrajnostno rabo lahko uničijo. Turizem povezan z živalmi bi moral biti, kot del svetovne turistične industrije, sposoben samorefleksije in pravilne določitve ter ovrednotenja svojih pozitivnih in negativnih učinkov. Pozitivni učinki turizma povezanega z živalmi na biotsko raznovrstnost med drugim vključujejo spremljanje in upravljanje populacij živali, povečanje ozaveščenosti javnosti in spodbujanje političnega delovanja v podporo varovanja in ohranjanja biotske raznovrstnosti (Higginbottom in Tribe, 2004). Po drugi strani pa lahko negativni učinki turizma povezanega z živalmi vodijo v kratkoročne spremembe v fiziologiji in vedenju posameznih živali, spreminjanje in izgubo habitatov ter vnos novih bolezni (Green in Giese, 2004). Glede na širok spekter učinkov turizma povezanega z živalmi na biotsko raznovrstnost sta bistvenega pomena opredelitev primerov najboljše prakse turizma povezanega z živalmi in natančna ocena operativnega okvira ter okoliščin, v katerih te prakse delujejo.

2.1.1 Velike zveri in turizem povezan z živalmi³

Velike zveri so že od nekdaj tesno povezane s človeško kulturo. Kot človekovi tekmeci in sopotniki od pradavnine predstavljajo simbol moči in vpliva, danes pa jih pogosto razumemo tudi kot simbol neokrnjene narave in dobrega delovanja ekosistema. Zaradi svoje »krvoločnosti, pretkanosti in inteligence« so že zdavnaj stalni gostje tudi v naših pripovedkah: Rdeča kapica, Zlatolaska in trije medvedi ter Peter in volk so dokaz naše fascinacije nad temi živalmi. Slednje pa v nekaterih primerih lahko privede tudi do propada zveri, ki so jih pogosto demonizirali in lovili do izumrtja. Njihovo dolgoročno ohranitev moramo zato dodatno podpreti. Ali lahko našo fascinacijo s temi bitji spremenimo v nekaj pozitivnega, tako za velike zveri kot za nas ljudi?

Eden izmed možnih načinov je s pomočjo odgovornega turizma, ki v tem primeru izkoristi »divjo podobo« velike zveri in jo po eni strani uporabi za spodbujanje varovanja vrste in ozaveščanje javnosti, po drugi strani pa za ustvarjanje alternativnih virov dohodka za lokalne skupnosti, ki tako postanejo varuhi teh vrst. Za ohranjanje zveri in uspešen razvoj z njimi povezanega turizma morajo lokalne skupnosti tako turizem kot zveri dojemati kot del svoje prihodnosti ter se zavedati njunih koristi. V kolikor je skrbno načrtovan, ima lahko turizem povezan z zvermi številne prednosti za vse vpletene (Preglednica 1).

Preglednica 1 Možne prednosti skrbno načrtovanega turizma povezanega z zvermi

Prednosti za turizem	Prednosti za zveri	Prednosti za lokalne skupnosti
Trženje: Če so uporabljene kot jedro tržne strategije, lahko zveri predstavljajo močno marketinško orodje.	Ozaveščanje: Turizem lahko poveča ozaveščanje, tako na lokalni kot na mednarodni ravni.	Posel: Turizem povezan z zvermi, lahko pospeši razvoj in/ali ustvari različne turistične priložnosti.
Izobraževanje: Prisotnost zveri predstavlja priložnost za izobraževanje, informacijski centri za obiskovalce pa lahko okrepijo turistično doživetje.	Raziskovanje: Turizem lahko ustvari dohodek za izhodiščne raziskave o manj poznanih vidikih biologije zveri.	Kultura: Kulturna dediščina se lahko okrepi s promocijo običajev, kot npr. tradicionalne tehnike pastirstva.
Dodana vrednost: Z nudenjem edinstvenih doživetij povezanih z zvermi se lahko poveča vrednost turističnim produktom.	Financiranje: Turizem lahko financira in spodbuja prizadevanja za varstvo in ohranitev.	Partnerstva: Sklenitev partnerstev, ki so potrebna za razvoj turističnih poslov, ne pomaga le zmanjšati števila konfliktov z živalmi, temveč vključuje tudi spodbujanje varstva in ohranitve zveri v lokalni skupnosti.

³Predlog za nadaljnje branje: Goodwin in sod., 2000.

3. Nepotrošna raba medvedov v severnih Dinaridih

3.1 Trenutno stanje nepotrošne rabe medvedov v severnih Dinaridih

Dinarsko-pindska populacija rjavega medveda je ena najpomembnejših medvedjih populacij v Evropi. Velik delež medvedov te populacije prebiva v Sloveniji in na Hrvaškem, v severnih Dinaridih. Državi sta bili v marsičem pionirki v upravljanju in varovanju oz. ohranjanju te vrste v Evropi, saj sta med prvimi razvili in implementirali podrobne, znanstveno utemeljene načrte za upravljanje z medvedi.

Načela za upravljanje z rjavim medvedom v Sloveniji so opisana v »Strategiji upravljanja z rjavim medvedom (*Ursus arctos*) v Sloveniji«, ki jo je leta 2002 sprejela Vlada Republike Slovenije. Splošni cilj načrta za upravljanje je ohranitev vrste in njenega življenjskega prostora (habitata) ter temelji na dveh načelih: a) rjavi medved – živo bitje in biološka vrsta in b) odnos med medvedom in človekom. Na podlagi teh načel sta bila zastavljena dva enako pomembna cilja: a) dolgoročna ohranitev rjavega medveda v Sloveniji, vključno z njegovim življenjskim prostorom, in b) zagotovitev sobivanja človeka z medvedom. Splošni cilji in nameni te strategije upravljanja so bili vgrajeni tudi v »Akcijski načrt« in so privedli do podrobne sheme upravljanja z medvedi, ki vključuje tudi določitev dovoljene letne kvote odvzema medvedov v Sloveniji. Kvote so določene za celotno državo, vendar le za osrednja in robna območja vrste (tj. brez vključitve prehodnih območij (koridorjev) in območij izjemne prisotnosti). Prakse upravljanja z rjavimi medvedi na Hrvaškem temeljijo na bolj ali manj podobni filozofiji, z lokalnimi prilagoditvami.

Medvedi v Sloveniji in na Hrvaškem so bili doslej cenjeni predvsem kot lovna vrsta. Turizem povezan z divjimi živalmi se polagoma razvija v pomembno gospodarsko alternativo za skupnosti, ki prebivajo na območju prisotnosti rjavega medveda, in ima kot tak, če je pravilno organiziran, velik potencial za krepitev sprejemanja vrste, ki je sicer predvsem zaradi škode na lastnini v lokalnih skupnostih prepoznana kot »last države«. Zato sta Slovenija in Hrvaška izredno primerni za razvoj produktov komercialnega doživetja živali, ki temeljijo na opazovanju medvedov v naravnem okolju, in drugih produktov povezanih z medvedi ter sobivanjem med medvedi in ljudmi.

V Sloveniji in na Hrvaškem aktivnosti opazovanja medvedov že potekajo, vendar le-te niso nadzorovane ali organizirane na sistematičen način in imajo lahko negativen vpliv na vrsto. Zato je priprava in implementacija smernic za odgovorno nepotrošno rabo medvedov v turizmu izjemnega pomena. V nadaljevanju je predstavljen pravni okvir ter posebna priporočila za različne oblike turizma povezanega z medvedi.

3.2 Pravni vidiki varstva in ohranjanja medveda v Sloveniji in na Hrvaškem

3.2.1 Ohranjanje narave

Rjavi medved (*Ursus arctos*) je v Sloveniji zavarovan z »Uredbo o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah« (v nadaljevanju: »Uredba«). S to Uredbo se predpišejo pravila ravnanja, poseben varstven režim ter ukrepi varstva in smernice za ohranitev habitatov, z namenom ohranitve ugodnega stanja medvedov v Sloveniji.

V skladu z Uredbo je prepovedano zavestno vznemirjanje zavarovanih živali, ki je možno le v določenih primerih z dovoljenjem ministrstva, pristojnega za ohranjanje narave. Komercialno opazovanje in fotografiranje medvedov, ki upošteva priporočila opredeljena v teh **Smernicah**, ni obravnavano kot vznemirjanje medvedov in se ga lahko izvaja brez posebnega dovoljenja.

Medvedi iz območja Dinaridov – nova priložnost za lokalno skupnost? (Foto: S. Reljić)

Različne določbe Uredbe opredeljujejo posebne vidike potencialnih turističnih produktov opazovanja in fotografiranja medvedov: na primer, v skladu s 4. členom Uredbe se medvedji brlogi obravnavajo kot »struktura prosto živečih živali«, tj. struktura ali sestav, ki ga pripravi ali uporabi žival. Struktur po 10. členu Uredbe ne smemo spreminjati, razen v zelo posebnih okoliščinah (11. člen), na primer za namen znanstvenega raziskovanja. Turistične dejavnosti ne sodijo med te posebne okoliščine, kar pomeni, da nedavno uporabljeni medvedji brlogi ali brlogi, ki bodo morda uporabljeni v prihodnje, ne smejo biti del komercialnega produkta opazovanja medvedov. Kot alternativo lahko uporabimo jamo ali strukturo, ki ima videz medvedjega brloga.

Na Hrvaškem so rjavi medvedi strogo zavarovani. Upravljanje medvedje populacije je urejeno s »Pravilnikom o strogo zaščitene vrstah« (v nadaljevanju: »Pravilnik«). Tako kot v Sloveniji tudi ta Pravilnik opredeljuje pravne podlage za raziskovanje, upravljanje in varovanje vrste z namenom zagotavljanja ohranjanja habitatov in prihodnosti rjavih medvedov na Hrvaškem. V skladu s Pravilnikom komercialno opazovanje in fotografiranje medvedov, ki je v skladu s priporočili opredeljenimi v teh **Smernicah**, ni obravnavano kot vzrok vznemirjanja medvedov in se lahko uporablja kot orodje za povečanje ozaveščenosti in posledično za zmanjšanje negativnih interakcij med medvedom in človekom.

3.2.2 Lovstvo

Zakon o divjadi in lovstvu ureja upravljanje z divjadjo, kar vključuje načrtovanje, varstvo in ohranitev, trajnostno gospodarjenje in monitoring divjadi v Sloveniji. V skladu s slovensko zakonodajo so upravljavci lovišč in upravljavci lovišč s posebnim namenom med drugim odgovorni za trajnostno gospodarjenje z divjadjo in tudi izvajanje ukrepov za izboljšanje življenjskih razmer vseh vrst ptic in sesalcev v skladu s predpisi s področja ohranjanja narave. Zakon o divjadi in lovstvu določa, da je krmljenje divjadi in tudi medveda dovoljeno le na lokacijah predvidenih z načrti lovsko upravljavskih območij in za medveda tudi drugih potrjenih dokumentov, ki opredeljujejo njegovo upravljanje. Zato mora vsak, ki namerava ob opazovalnice za opazovanje medvedov postaviti krmišče oz. krmiti medveda, navezati stik z upravljavcem in vse aktivnosti načrtovati v sodelovanju z upravljavci lovišča.

Pri krmljenju rjavega medveda z živalskimi stranskimi proizvodi je treba upoštevati določbe Pravilnika o živalskih stranskih proizvodih, ki niso namenjeni prehrani ljudi.

V skladu z Zakonom o divjadi in lovstvu je nezakonito vznemirjati divjad v njenih mirnih conah, brlogih in krmiščih ali jo zalezovati v neugodnih vremenskih razmerah (poplave, hud mraz, zmrzal, visok sneg). Izjeme tega zakona so lahko narejene zaradi znanstveno-raziskovalnih in izobraževalnih potreb, vendar je za te zahtevano posebno dovoljenje Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije. Poleg tega lahko nenadzorovana terenska vožnja, nabiranje gozdnih sadežev in gob ter preobremenjenost z rekreacijskimi aktivnostmi kot sta tek in planinarjenje v nekaterih primerih predstavljajo nepotrebno vznemirjanje prosto živečih živali in rastlin. Zato morajo biti komercialni turistični produkti povezani z medvedom prostorsko in časovno urejeni ter usklajeni z upravljavci lovišč. V tem primeru posebna dovoljenja Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, niso potrebna.

Čeprav so medvedi na Hrvaškem strogo zavarovani, so tudi zakonsko opredeljeni kot vrsta velike lovne divjadi (3. člen Zakona o lovstvu). Zakon o lovstvu kot pravni okvir lova na medvede na Hrvaškem navaja Načrt upravljanja z rjavim medvedom v Republiki Hrvaški, vendar hkrati narekuje, da se lahko medvedi uporabljajo tudi v izobraževalne namene in za bogatitev doživetja živali v naravnem okolju, kar zagotavlja pravno ozadje za razvoj komercialnega produkta »Opazovanje medvedov«.

3.2.3 Turizem

Zakon o spodbujanju razvoja turizma je pravni okvir, ki opredeljuje dejavnosti javnih in zasebnih turističnih ustanov v Sloveniji. Prav tako opredeljuje pogoje za opravljanje turističnih dejavnosti in organizacijo, upravljanje ter prodajo turističnih produktov. Za turistične produkte, ki vključujejo več kot eno dejavnost (tj. prevoz, nastanitev, oskrbo s hrano itd.), se zahteva licenca, ki jo podeljuje Gospodarska zbornica Slovenije. Organizatorji potovanj morajo za celoten čas trajanja svojih turističnih produktov zagotoviti kvalificirano vodstvo; za turistične vodnike in spremljevalce, ki bi želeli voditi turistične programe povezane z opazovanjem medveda v naravi, se priporoča udeležba na izobraževanju »Nepotrošna raba medvedov«, ki ga organizira Katedra za ekologijo in varstvo okolja Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Na Hrvaškem turistične dejavnosti ureja Zakon o nujenju storitev v turizmu. Pomembno je omeniti, da 12. poglavje Načrta upravljanja z rjavim medvedom v Republiki Hrvaški določa pravni okvir za vse turistične dejavnosti povezane z rjavimi medvedi, ki vključujejo opazovanje medvedov in njihovo nepotrošno rabo (npr. medvedu prijazni izdelki), kar je dobro izhodišče za razvoj uspešnega produkta povezanega z medvedom v naravnem okolju.

3.3 Različne oblike nepotrošne rabe medvedov

Možen je razvoj različnih oblik nepotrošne rabe medvedov. Vprašalniki, ki so bili v Sloveniji in na Hrvaškem pripravljani v okviru projekta LIFE DINALP BEAR⁴, so pokazali, da nekatere lovske organizacije v Sloveniji in na Hrvaškem že nudijo storitve opazovanja in fotografiranja medvedov ter da se številne druge zanimajo za trženje podobnih aktivnosti v prihodnje. Gosti se za opazovanje in fotografiranje medvedov najbolj zanimajo v poletnih mesecih, ko je lov na medvede prepovedan. To pomeni, da se aktivnosti opazovanja in fotografiranja z lovom časovno ne prekrivajo, kar zagotavlja dobro izhodišče za razvoj strukturiranega, komercialnega produkta »medvedjega turizma«. Potencialni gosti se zanimajo predvsem za razvoj večplastnih, večdnevni turističnih produktov, ki bi poleg doživetja živali nudili tudi druge aktivnosti na prostem, kot so pohodništvo, kolesarjenje in/ali kajakaštvo ter prenočevanje v gozdu.

⁴Predlog za nadaljnje branje: Kavčič in Majič Skrbinšek, 2015

»Medvedu prijazen« gozdni med iz čebelnjaka varovanega z elektroograj (Foto: P. Draškovič Pelc)

Na podlagi teh rezultatov in glede na trenutno družbeno in kulturno stanje v Sloveniji in na Hrvaškem priporočamo tri različne produkte »doživetja« povezanega z naravo in medvedi v severnih Dinaridih:

»**Opazovanje medvedov**«: Produkt »Opazovanje medvedov« se osredotoča predvsem na opazovanje in/ali fotografiranje medvedov iz opazovalnice, ki je lahko oblikovana posebej za ta namen.

»**Medvedja pot**«: Produkt »Medvedja pot« ni osredotočen na neposredno opazovanje medvedov, temveč na doživetje življenjskega prostora medvedov in znake njihove prisotnosti. Hoja po »medvedji poti«, lahko zajema iskanje znakov prisotnosti medvedov (npr. stopinj, iztrebkov, struktur primernih za brloge ipd.), opazovanje vedenja medvedov (tj. označevanje dreves in drgnjenje ob drevesu) in razumevanje vpliva vrste na svoje okolje (tj. na druge živali, gozd in ljudi). Podrobnosti »medvedje poti« so odvisne od lokacije, letnega časa in namena: pot se lahko osredotoča izključno na sledenje medvedov ali vključuje tudi druge vrste živali. V splošnem pa produkt temelji na razvoju vodenih dve- do štiriurnih sprehodov po gozdu, za 4 do 10 oseb.

»**Sobivanje**«: Produkt »Sobivanje« temelji na načelu »nazaj k naravi«, ki je namenjen spodbujanju povezave med ljudmi in naravo ter izboljšanju sobivanja z velikimi zvermi. Medvedi so karizmatična vrsta, vendar pa zaradi svojih potreb po velikem življenjskem prostoru in oportunističnih prehranjevalnih navad, povzročajo škodo lokalnemu prebivalstvu. Plenjenje domačih živali pogosto povzroča močne čustvene odzive, ki vodijo k zahtevam po višjem odvzemu zveri iz narave. Produkti »sobivanja«, ki bi z rabo elektroograj, pastirjev in pastirskih psov spodbujali učinkovito varovanje domačih živali, bi torej lahko pomagali povečati strpnost do medvedov in drugih velikih zveri ter izboljšali možnosti za njihovo dolgoročno ohranitev. Ena od edinstvenih oblik turistične ponudbe znotraj produkta sobivanja bi bila lahko pomoč pastirjem na odmaknjenih pašnikih.

Poleg konkretnih turističnih paketov, razvitih znotraj predlaganih produktov, se priporoča tudi dodatna ponudba v obliki »medvedu prijaznih« lokalnih izdelkov, saj se s tem dopolnjuje turistična ponudba v obliki spominkov za obiskovalce. Oznake »živalim in okolju prijazno« postajajo vedno bolj pomembne za ozaveščene potrošnike, ki si želijo okolju prijaznih izdelkov, koristnih za lokalno gospodarstvo. Oznaka »Medvedu prijazno« se lahko dodeli tistim, ki uporabljajo medvedom prijazne pristope, kot je učinkovito varovanje domačih živali, uporaba elektroograj za zaščito čebelnjakov ali uporaba 'medovarnih' smetnjakov za shranjevanje odpadkov. Med, sir, mesni izdelki in ročni izdelki, ki so opremljeni z oznako »Medvedu prijazno«, izpostavljajo povezavo med medvedi in lokalnimi skupnostmi, ki se v severnih Dinaridih močno prepletajo. Ti izdelki lahko pridobijo pomemben položaj na domačem in tujem trgu, dajejo dodano vrednost in občutek priznanja uporabi medvedu prijaznih praks ter izboljšajo sobivanje ljudi in medvedov.

4. SMERNICE za nepotrošno rabo medvedov v severnih Dinaridih

Naslednje smernice so zbrane najboljše prakse odgovornega medvedjega turizma s celega sveta⁵, prirejene za lokalno stanje v severnih Dinaridih. Zasnovane so tako, da imajo čim manjši vpliv na medvede, hkrati pa skušajo nuditi kakovostno doživetje narave za uporabnike.

4.1 Splošne smernice

4.1.1 Usposabljanje vodnikov

Za čim bolj kakovostno doživetje ene najbolj karizmatičnih vrst v naravi brez negativnega vpliva na posameznega medveda in celotno vrsto je bistvenega pomena, da opazovanje ali fotografiranje medvedov in druge oblike medvedjega turizma potekajo pod vodstvom in nadzorom usposobljenega vodnika (Curtin, 2010). Lovske in druge organizacije v Sloveniji in na Hrvaškem, ki nameravajo nuditi storitve medvedjega turizma, bi morale poskrbeti, da je za te vedno zagotovljen izkušen vodnik, ki goste spremlja ves čas trajanja storitve. Vodniki bi morali prejeti formalno usposabljanje o osnovnih vidikih biologije, ekologije in vedenja medvedov (glej tudi Prilogo I), okoljski ozaveščenosti, zagotavljanju varnosti ljudi in ustreznih odzivih v primeru nesreč ali nujnih primerih (vključno z usposabljanjem za prvo pomoč) ter o varnih, izobraževalnih in ne-vznemirjajočih stikih z medvedi. Usposobljen vodnik bi moral odlično poznati lokalno območje, imeti razumen pristop k varnosti in dobro presojo ter dovolj tehničnega znanja za delo na terenu (tj. terenska vožnja, vodenje skupine, uporaba radijske postaje VHF itd.). Ob tem bi moralo biti tudi samoumevno, da morajo imeti usposobljeni vodniki ustrezne komunikacijske in jezikovne spretnosti za delo s strankami ter licenco za turističnega vodnika.

Da bi dosegli že omenjeno raven usposobljenosti je priporočljivo, da se bodoči vodniki udeležijo uradnega tečaja za usposabljanje vodnikov. Zaželeno je, da bi organizacije, ki v posamezni državi ponujajo storitve opazovanja in fotografiranja medvedov ter drugih oblik medvedjega turizma, zaposlile predvsem vodnike, ki so to usposabljanje tudi zaključili. Varnostno usposobljenost vodnikov je potrebno redno osveževati.

Glede na zapleten odnos med ljudmi in medvedi je pomembno, da organizatorji medvedjega turizma vložijo dodaten trud in svojim izletom dodajo pomensko vrednost. Nenazadnje bodo usposobljeni vodniki ne le zagotovili varnost tako ljudi kot medvedov, temveč tudi uspešnost in večje zadovoljstvo uporabnikov aktivnosti medvedjega turizma, saj bodo svojim gostom podajali podrobne in točne informacije o biologiji, ekologiji in vedenju medvedov ter tako poglobili njihovo doživetje.

4.1.2 Kratka navodila za varnost in izobraževanje

Posamezen organizator potovanja je odgovoren za izvajanje opazovanja in profesionalnega fotografiranja živali. Zato bi moralo biti podajanje pomembnih informacij in navodil za varnost obvezno izhodišče kakršnega koli doživetja povezanega z opazovanjem medvedov in ostalih doživetij narave. Navodila in informacije bi moral podati vodnik, ki je bil za to posebej pripravljen v času svojega usposabljanja. Navodila morajo biti podana v jeziku, ki ga razumejo vsi udeleženci.

Kratka navodila naj vsebujejo naslednje točke:

- Gostje morajo vnaprej prejeti informativno gradivo (tj. letake, zemljevide itd.) potrebno za kvalitetno doživetje živali v naravnem okolju in za zagotavljanje maksimalne varnosti.

⁵Predlog za nadaljnje branje: U.S. Fish & Wildlife Service 2013, Commercial Bear Viewing Association of British Columbia 2014; koristne informacije so na voljo tudi na spletni strani združenja Finpro, ki ga financira Finska vlada: http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2015/07/OF_Wildlife_Turvallsuus-luonnon-tarkkailussa_eng.pdf

Medvedi se človeku izogibajo. Poskrbimo, da naše aktivnosti medvedov ne bodo vznemirjale (Foto: S. Reljić)

- Priporočamo, da udeleženci doživetja povezanega z medvedom podpišejo Izjavo za prevzem odgovornosti in odstopu terjatev.
- Gostje morajo ves čas ostati v bližini vodnika in ne smejo skreniti z ustaljenih stez in poti.
- Gostom se svetuje, da naj nosijo ustrezna oblačila in upoštevajo nenadne vremenske spremembe.
- Organizatorji potovanj morajo vedno zagotoviti prost dostop medicinske pomoči do kraja dejavnosti ali pa morajo pripraviti alternativni načrt v sili. Tudi lokalne reševalne službe morajo vedeti, kje se nahajajo stalne lokacije opazovanja medvedov.

4.1.3 Interpretacija

Usposobljeni vodniki morajo imeti večšine in izkušnje, ki jim omogočijo posredovanje znanja o biologiji, ekologiji in vedenju vrste svojim gostom. Pomembne točke, ki naj bi jih pokrila interpretacija:

- Gostom posredujemo informacije o biologiji, ekologiji in vedenju medvedov (glej tudi Prilogo I).
- Gostom posredujemo informacije o habituaciji medveda na človeka (glej tudi Prilogo II).
- Goste opozorimo na nekatera pomembnejša območja znotraj življenjskega prostora medveda, zlasti na območja prehranjevanja in prezimovanja (brlogov). Zato je pogosto potrebno v sodelovanju z upravljavci lovišč odrediti omejitve gibanja do in znotraj območja sledenja in opazovanja medvedov.
- Medved se človeku izogiba, zato med aktivnostjo opazovanja medvedov ne smemo vznemirjati: hrup in gibanje morata biti kar najmanjša, fotografiranje z bliskavico je prepovedano. Gostje se morajo vzdržati in ne smejo »navezovati stikov« z medvedi. V interesu nas vseh, še zlasti pa v interesu dobrobiti medvedov, je ohraniti njihovo naravno plašnost.
- Medvedi so radovedne živali z močnim čutom za vonj; gostje naj ne uporabljajo dišav ali dezodorantov z močnim vonjem. Iz istega razloga kajenje med opazovanjem medvedov ni dovoljeno.

4.1.4 Poslovni dejavniki

Vse organizacije in podjetja, ki ponujajo storitve medvedjega turizma, morajo pred pričetkom izvajanja aktivnosti pridobiti vsa potrebna dovoljenja, izdati obvestila in opraviti druge potrebne dogovore (npr. z upravljavci lovišč). Podjetja, ki nameravajo investirati v nepotrošno rabo medvedov, bi morala to izvesti na odgovoren način, ne le z vidika varovanja živali in rastlin, temveč tudi z upoštevanjem lokalnih običajev in kulture. Podjetja, ki se ukvarjajo z opazovanjem živali, ne smejo ogroziti drugih virov zaslužka in delovanja drugih podjetij. Nenazadnje bi morali organizatorji doživetij narave v svojih izletih vzpostaviti sisteme povratnih informacij, ki obveščajo o trajnosti, kakovosti in varnosti tega produkta.

4.1.5 Upravljanje s tveganji

Vse organizacije in podjetja, ki ponujajo storitve medvedjega turizma, morajo zagotavljati najvišji standard oskrbe in varnosti tako gostov kot medvedov. V ta namen mora biti vzpostavljen podroben načrt za ukrepanje ob izrednih ali nepredvidljivih dogodkih, tako interno (tj. znotraj izleta) kot eksterno (tj. sodelovanje z lokalnimi oblastmi, zdravstvenimi službami itd.), ki bo usmerjal ukrepe v primeru izrednega dogodka in zagotavljal kar najbolj ugoden izid. Vsi vodniki, ki sodelujejo v storitvah medvedjega turizma, morajo biti za to ustrezno usposobljeni, od njih pa se pričakuje, da lahko ukrepe v primeru izrednega dogodka izvedejo v celoti, kadar koli je to potrebno.

4.2 Posebne smernice za nepotrošno rabo medvedov v turizmu

Namen splošnih smernic je priprava in vzpostavitev splošnega okvirja za turistične produkte povezane z medvedi. V nadaljevanju pa so predstavljene posebne smernice za tri produkte: opazovanje medvedov, medvedja pot in sobivanje. Uspeh kakršnega koli doživetja povezanega z medvedom je odvisen predvsem od upoštevanja smernic, katerih namen je zagotoviti edinstveno in varno doživetje narave, povezano z medvedi v njihovem naravnem okolju, na način, ki ima nanje kar najmanjši vpliv.

4.2.1 Smernice za vse oblike medvedjega turizma

- Vse dejavnosti v življenjskem prostoru medveda morajo biti izvedene tako, da je vznemirjanje medvedov minimalno. Kadar koli je to mogoče, se moramo izogibati pomembnih delov življenjskega prostora medvedov, kot so pomembna območja prezimovanja (brlogi) in prehranjevanja. Pri pripravi vseh aktivnosti je potrebno tesno sodelovanje z upravljavci lovišč za opredelitev teh pomembnih delov habitata.
- Opazovanje, fotografiranje in druge z medvedom povezane aktivnosti naj potekajo na istih lokacijah, ob istem času in v enaki dolžini trajanja. Na ta način bo vedenje ljudi za medvede čim bolj predvidljivo.
- V posameznih območjih bodo morda potrebne prostorske in časovne omejitve turističnih dejavnosti, saj lahko le tako zagotovimo, da bodo imeli tudi previdni ali manj strpni medvedi dostop do pomembnih delov znotraj svojih območij aktivnosti.
- Natančno mora biti razložen pomen navajanja medvedov na hrano človeškega izvora (pogojevanje; glej tudi Prilogo II) in zakaj je za preprečevanje tega bistveno upoštevati vse previdnostne ukrepe med vsemi aktivnostmi povezanimi z medvedi. Odpadkov se ne sme odlagati v gozdu, ostanki hrane pa morajo biti spravljani v neprodušnih ali 'medovarnih' posodah pri vodniku.
- Potrebno je opozarjati na odgovorno in predvidljivo vedenje gostov na poti do in iz lokacije opazovanja medvedov ter v splošnem na območju prisotnosti medvedov.
- Gostom moramo razložiti kakšna je verjetnost, da bodo medveda, videli, kakšne vrste srečanj z medvedi lahko pričakujejo in jih opozoriti na potencialna tveganja in pravilno vedenje v primeru nenačrtovanega srečanja z medvedom.⁶ Gosti se morajo v celoti zavedati tveganj, povezanih z medvedjim turizmom in

⁶Kako se vesti na območju prisotnosti medveda: http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/2015/02/ZLO%C5%B DENKA___SLO-WWW.pdf.

imeti vsaj osnovno razumevanje nujnih postopkov v primeru nesreče ali poškodbe, ki jo povzroči medved (tj. na koga se obrniti, kam iti itd.).

- V času trajanja vseh aktivnosti povezanih z medvedjim turizmom se ne sme streči alkohola. Članom osebja in strankam ni dovoljeno sodelovati v aktivnostih, če so pod vplivom alkohola ali drugih opojnih substanc. Udeleženci morajo biti o prepovedi, ki zadeva opojne substance, jasno obveščeni.

4.2.2 Posebne smernice za opazovanje medvedov iz opazovalnic – »Opazovanje medvedov«

Zaradi prikritega načina življenja in nizkih populacijskih gostot je medveda v naravi težko opaziti. Zato je ena najbolj očitnih metod, ki pomagajo obiskovalcem doživeti bližnje srečanje z medvedmi, uporaba opazovalnic za opazovanje živali v naravi. Na opazovalnicah lahko živali varno in udobno opazujemo od blizu, ne da bi jih pri tem vznemirjali. Hkrati uporaba opazovalnic omogoča nadzor, omejitve in usmeritev turističnega toka ter posledično zagotavlja trajnostno delovanje produkta. Pri načrtovanju oblike in delovanja produkta »opazovanje medvedov«, ki vključuje uporabo opazovalnic, moramo opredeliti funkcionalnost opazovalnice in njen vpliv na okolje, profil uporabnikov, načrt upravljanja in financiranja ter poskrbeti za morebitna potrebna soglasja in dovoljenja.

Osnovni premisleki glede oblike in uporabe opazovalnic živali⁷

Uporaba opazovalnic za opazovanje živali v naravi je na splošno zanimiva za štiri različne skupine uporabnikov.

i.) Prva skupina je širša javnost, ki običajno uporablja večje opazovalnice, ki sprejmejo 10–20 ljudi. Ponujeno doživetje živali v naravnem okolju je običajno nizke kakovosti, brezplačno in redko traja več kot 30 minut. Zato je ta vrsta opazovalnice manj primerna za produkt opazovanja medvedov.

ii.) Druga skupina uporabnikov opazovalnic so ljubitelji narave. Sem sodijo navdušenci nad živalmi, ki so za uporabo opazovalnice pripravljani plačati in imajo posledično glede lastnosti opazovalnice tudi višje zahteve. V primerjavi s prejšnjo skupino uporabnikov so opazovalnice za ljubitelje narave običajno oblikovane tako, da sprejmejo do 12 ljudi ter hkrati nudijo osnovno opremo. Glavni poudarek teh opazovalnic je na opazovanju in ne na fotografiranju živali, kljub temu pa bi opazovalnica morala imeti nameščena prozorna okna, kar omogoča osnovno zadovoljstvo ob fotografiranju medvedov.

iii.) Tretja skupina so ljubitelji fotografije. Opazovalnice za ljubitelje fotografije so izjemno specifične in zapletene. Običajno so oblikovane tako, da sprejmejo do 5 ljudi, so v ravni tal (niso dvignjene) in ob mraku ali zori niso obrnjene proti soncu ter ponujajo »zanimivo« ozadje. Takšne opazovalnice običajno nudijo možnost zajema fotografij s treh različnih strani opazovalnice in so postavljene na lokacijah, kjer je možnost za srečanje medveda precej visoka (tj. > 80 %).

iv.) Zadnja skupina, ki bi jo morda zanimala uporaba opazovalnic, so mondeni turisti. Opazovalnice namenjene tej skupini uporabnikov lahko združujejo eno ali več značilnosti prejšnjih vrst opazovalnic (odvisno od osredotočenosti ponujene storitve) v kombinaciji z različnimi vrstami dodatne opreme, ki zagotavlja nekoliko višji standard udobja.

Vse vrste opazovalnic niso primerne za vse vrste opazovanj živali; posamezna vrsta opazovalnice bo imela posebne prednosti in slabosti, ki jih je treba upoštevati pri načrtovanju produkta opazovanja živali. Na primer, opazovalnice v obliki šotorov so poceni, zlahka prenosljive in imajo majhen vpliv na okolje ter so zato najprimernejše za spontana in kratkoročna doživetja živali v naravnem okolju ter za živali, ki ne zahajajo pogosto na vnaprej znane lokacije. Nasprotno pa so stalne opazovalnice lahko zgrajene po številnih različnih modelih, različnih oblik, materialov, različnih stopenj kakovosti, udobja in stroškov ter so lahko bodisi nepremične ali pa oblikovane tako, da jih lahko premikamo. Vsi ti dejavniki, skupaj s profilom ciljne skupine, bodo določili končno obliko stalne opazovalnice.

Primer opazovalnice namenjene fotografiranju medvedov (Foto: P. Draškovič Pelc)

Opazovalnice živali morajo biti narejene v skladu z naravovarstveno zakonodajo in veljavnimi varnostnimi predpisi ter dobro gradbeno prakso in zgrajene tako, da so obstojne, varne, dostopne, dobro umeščene v okolico in ustrezne za namenjene aktivnosti. Lokacija in določitev položaja opazovalnice bo ključnega pomena za uspeh posameznega produkta opazovanja živali: običajno bi morale biti opazovalnice postavljene tako, da so obrnjene proti severu, saj bi tako imeli korist od stranske svetlobe v zgodnjih jutranjih in poznih večernih urah (**Opomba:** Izjeme k temu priporočilu morajo biti obravnavane previdno in le, če se s tem izboljša ponujeno doživetje živali v naravnem okolju). Videz ozadja je pomemben dejavnik pri opazovanju in fotografiranju živali in posledično je zaželeno zanimivo, ne-monotono ozadje brez umetnih konstrukcij (npr. krmišč). Ista načela veljajo za ospredje, ki naj prav tako ne vsebuje umetnih objektov in objektov, ki bi ovirali pogled z opazovalnice (drevesa, grmovje). Opazovalnice naj bodo postavljene na lokacijah, kjer je največja možnost opazovanja živali, posledično pa je predpogoj za uspešno dejavnost dobro poznavanje območja in vedenja vrste.

Zunanje in notranje oblikovanje opazovalnice bo izrednega pomena za končni uspeh doživetja živali v naravnem okolju. Pri zunanji obliki opazovalnice moramo upoštevati ciljno vrsto živali in njen habitat ter ciljno skupino uporabnikov opazovalnice. Zaželeno je, da so opazovalnice narejene iz lokalnih materialov pridobljenih na trajnosten način in kjer je mogoče, v stilu lokalnih konstrukcij. Končni cilj je, da opazovalnica »sodi« v naravno okolico in ne »izstopa«, kar je pomembno tako za uporabnika opazovalnice kot za ciljno vrsto živali. Podobno bo notranje oblikovanje opazovalnice v veliki meri odvisno od ciljne skupine uporabnikov, pri čimer bodo potrebni posebni premisleki glede ponujene opreme, postavitve fotografske opreme, vrste in kakovosti oken ter prezračevanja. Medvedji imajo visoko razvit čut za voh, zato je pomembna konstrukcija visokega dimnika, ki človeškega vonja ne razprši na nivoju tal. Dodatni premisleki bodo vključevali vrsto talnega materiala, ki bo utišal premike znotraj opazovalnice, prisotnost priključenega, ločenega suhega stranišča, postelje, pokritost z GSM signalom, Wi-Fi povezljivost in elektriko.

Zlasti za opazovalnice, ki so namenjene opazovanju medvedov, se kot material za stene priporočajo lesene vezane plošče ali plošče iz podobnega materiala. Nenazadnje je zelo priporočljivo, da čim prej opredelimo upravljavca opazovalnice za opazovanje medvedov in ga vključimo v proces načrtovanja in oblikovanja opazovalnic. V Sloveniji in na Hrvaškem, kjer bodo za uporabo opazovalnic za opazovanje

⁷Predlog za nadaljnje branje: McLuckie in sod., 2014.

Medvedjemu brlogu se ne približujte in ne poskušajte vanj vstopiti. (Foto: M. Krafel)

medvedov odgovorne predvsem lovske organizacije, bi morale le-te biti odgovorne tudi za vzdrževanje, čiščenje in popravilo opazovalnic.

Posebna priporočila za produkt »Opazovanje medvedov«:

- Gostom pojasnimo kolikšna je verjetnost, da bodo medvede lahko opazovali oziroma kaj v primeru, da jih ne bodo videli.
- Dostop z vozilom do lokacije opazovanja medvedov mora biti opravljen na način, ki čim manj vze mirja medvede. Kadar koli je mogoče, se moramo izogibati pomembnih delov življenjskega prostora medvedov, kot so pomembna območja zimovanja (brlogi) in prehranjevanja; za opredelitev teh pomembnih delov habitata pa je torej potrebno tesno sodelovanje z upravljavci lovišč.
- Med hojo do opazovalnice veljajo ista priporočila kot med aktivnostjo »Medvedja pot« (glej tudi podpoglavje 4.2.3).
- Opazovanje medvedov iz opazovalnice mora biti vedno pod nadzorom izkušenega terenskega vodnika.
- Ko so v opazovalnici, naj gosti ne uporabljajo dišav z močnim vonjem.
- V opazovalnici kajenje ni dovoljeno.
- Izogibati se je treba povzročanju glasnih zvokov.
- Prinašanje hrane v opazovalnice je dovoljeno, vendar veljajo enaka varnostna pravila glede navajanja medvedov na hrano kot pri ostalih aktivnostih medvedjega turizma (glej tudi Splošne smernice, ki so opisane v podpoglavju 4.2.1 in Prilogi II).

4.2.3 Posebne smernice za doživetja povezana z medvedom, ki temeljijo na opazovanju okolice – »Medvedja pot«

Produkt »Medvedja pot« se ne osredotoča primarno na opazovanje medvedov, temveč na doživetje življenjskega prostora medvedov in prisotnosti medvedov v njihovem naravnem okolju. Produkt zajema hojo po medvedjih

poteh, iskanje znakov prisotnosti medvedov (tj. stopinj, iztrebkov, brlogov ipd.) in drugih dejavnikov, ki pripomorejo k razumevanju vpliva vrste na svoje okolje (tj. na druge živali, gozd in ljudi).

Splošna priporočila za produkt »Medvedja pot«⁸:

- »Medvedje poti« morajo biti vzpostavljene v obstoječem umetnem (ki ga je naredil človek) ali naravnem okolju, tako da ne povzročajo fragmentacije neokrnjenih območij.
- »Medvedje poti« in njihovo območje vpliva se morajo izogibati pomembnih delov življenjskega prostora medvedov, kot so pomembna območja prehranjevanja in zimovanja (brlogi).
- »Medvedje poti« morajo nuditi raznolika doživetja, zanimiva za vse uporabnike, s čimer zmanjšamo možnost, da bi posamezni gosti zapuščali skupino. Če je le mogoče, mora takšna pot zagotavljati priložnost opazovanja dreves, ki jih medvedi redno uporabljajo za označevanje in drgnjenje obnje, medvedjih stopinj in iztrebkov ter znakov prehranjevanja medvedov.

- »Medvedja pot« mora nuditi koncentrirano aktivnost in ne razpršeno sprehajanje po gozdu.

- Vpliv izdelave »Medvedje poti« na okolje bi moral biti minimalen.

Posebna priporočila za produkt »Medvedja pot«:

- Priporočamo, da je največja velikost skupine na »Medvedji poti« 12–15 gostov.
- Priporočamo vsaj enega vodnika na 8 gostov.
- V mnogih primerih je lahko za medvede in druge živali bolj moteče vedenje skupine kot pa velikost skupine, zato se morajo vodniki in njihova skupina, ne glede na velikost skupine, vedno ustrezno vesti.
- Člani ene opazovalne skupine naj bodo drug od drugega oddaljeni kvečjemu za razdalji nekaj dolžin rok, saj medvedi kot večjo grožnjo dojemajo dve skupini ali več kot pa eno, povezano skupino.
- Iz varnostnih razlogov se hoja po »Medvedji poti« v slabih pogojih vidljivosti (tj. po mraku in pred zoro ter med meglo in v dežju) ne priporoča.
- Časovna omejitev zadrževanja na »Medvedji poti« - npr. največ 2 uri, s tem zmanjšamo motnjo v naravi zaradi prisotnosti ljudi.

4.2.4 Posebne smernice za produkt »Sobivanje«

Prisotnost pastirja na pašniku je tradicionalna metoda varovanja domačih živali, ki učinkovito preprečuje napade velikih zveri. Ta dejavnost se v mnogih območjih, kjer so nekoč prebivale velike zveri, izgublja. V današnjem času se drobnica in druge domače živali večinoma gibljejo prosto, brez pastirjev, ki bi jih varovali, črede pa čez noč pogosto niso zaprte v nočne varne ograde, kar poveča tveganje plenjenja s strani medvedov in drugih plenilcev. Plenjenje domačih živali je pogost pojav na območjih, kjer so prisotne velike zveri in pogosto velika ovira sobivanju med zvermi in ljudmi.

Na »Medvedji poti« lahko iščemo medvedje sledi (Foto: S. Reljić)

⁸Predlog za nadaljnje branje: Cawood Hellmund P., 1998.

Pastirstvo kot edinstven turistični produkt (Foto: J. Suhadolnik)

Življenje pastirja in njegova vsakdanja opravila lahko predstavljajo privlačen turistični produkt, ki bi ob tem tudi aktivno prispeval k izboljšanju sobivanja človeka z medvedom. Na območjih, kjer tradicija pastirstva izginja, je ključnega pomena vzpostavitev takšnega turističnega produkta v sodelovanju z organizacijo, ki bi omogočila sodelovanje z izučeni pastirji. V takšnem produktu »Sobivanja« bi izučeni pastirji usklajevali, izobraževali in vključevali turiste v življenje in vsakodnevno delo pastirja: turisti bi sodelovali v pastirjevi dnevni rutini, s poudarkom na preprečevanju plenjenja domačih živali. Priporočljivo je, da se obiskovalcem ponudijo tudi druge lokalne aktivnosti, kot so pohodništvo, kolesarjenje, proizvodnja sira, zeliščarstvo itd. Goste lahko tudi seznanimo z izdelki, ki so proizvedeni na medvedu prijazen način in se tržijo z oznako »Medvedu prijazno«.

Posebna priporočila za produkt »Sobivanje«

- Pri oglaševanju produkta »Sobivanje« morajo biti jasno izraženi delovni in nastanitveni pogoji, kot tudi dejstvo, da je delo, ki ga bodo opravljali turisti – pastirji, pogosto fizično zahtevno in da je verjetnost srečanja z medvedom majhna.
- Naloge turistov – pastirjev morajo biti jasno opredeljene.
- Prenočišča pastirjev so običajno majhna in preprosta, posamezen pastir pa lahko uspešno usposablja največ 4 osebe hkrati. Posledično so produkti »Sobivanja« priporočeni le za manjše skupine turistov.
- Produkt »Sobivanje« mora zagotoviti osnovne informacije o medvedih, lokalnem rastlinstvu (flori) in živalstvu (favni) ter osnovne informacije o načinih preživetja; vključuje lahko tudi osnovo terensko delo s foto-pastmi.

5. Literatura

Cawood Hellmund P. 1998. Planning trails with wildlife in mind. A handbook for trail planners. Trails and Wildlife Task Force, Colorado State Parks, Hellmund Associates.

Commercial Bear Viewing Association of British Columbia. 2014. Best practices for bear viewing. <http://www.bearviewing.ca/best-practices.htm>

Curtin S. 2010. Managing the wildlife tourism experience: the importance of tour leaders. International Journal of Tourism Research, 12: 219-236.

Goodwin H., Johnston G., Warburton C. 2000. Tourism and Carnivores - The challenge ahead. WWF-UK.

Green R., Giese M. 2004. Negative effects of wildlife tourism on wildlife. In: Wildlife tourism: Impacts, Management and Planning. Higginbottom K. (ed.). Altona, Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism, Common ground publishing: 81 – 98.

Higginbottom K., Buckley R. 2003. Viewing of free-ranging land-dwelling wildlife. CRC for Sustainable Tourism, Gold Coast, Queensland.

Higginbottom K., Tribe A. 2004. Contributions of wildlife tourism to conservation. In: Wildlife tourism: Impacts, Management and Planning, Higginbottom K. (ed.). Altona, Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism, Common ground publishing: 99-124.

Kako se vesti na območju prisotnosti rjavega medveda:

http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/2015/02/ZLO%C5%B DENKA_SLO-WWW.pdf

Kavčič I., Majić Skrbinišek A. 2015. Analysis of hunting organizations questionnaire Action C.6: Implementation and promotion of the non-consumptive use of brown bears. http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/2015/09/20150903_Analysis-of-hunting-organizations-questionnaireFINAL.pdf

Linnell J.D.C., Ericson M. 2008. Coexisting with large carnivores - The challenge and the opportunity. Large Carnivore Initiative for Europe.

McLuckie M., Wildstrand S., Birnie N. 2014. Wildlife watching hides. Nijmegen, Rewilding Europe: 63 str.

Moscardo G., Woods B., Greenwood T. 2001. Understanding visitor perspectives on wildlife tourism. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism: 57 str.

Secretariat of the CBD 2015. Tourism supporting biodiversity - A manual on applying the CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development. Montreal, Canada.

U.S. Fish & Wildlife Service 2013. Best practices for polar bear viewing.

http://www.adfg.alaska.gov/static/viewing/pdfs/polar_bear_viewing_best_practices_usfws.pdf

Valentine P., Birtles A. 2004. Wildlife watching. In: Wildlife tourism: Impacts, Management and Planning. Higginbottom K. (ed.). Altona, Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism, Common ground publishing: 15 – 34.

World Tourism Organization 2014. Towards measuring the economic value of Wildlife Watching tourism in Africa. United Nations World Tourism Organization, Madrid, Spain.

Priloga I

Biologija in status rjavega medveda v Evropi

Rjavi medved (*Ursus arctos*) je najbolj razširjena vrsta medveda na svetu. V Evropi jih najdemo v številnih življenjskih prostorih, od tundre na severu do sredozemskih pokrajin na jugu. Odrasli medvedji samci pogosto tehtajo več kot 200 kg, samice pa so v povprečju manjše in tehtajo približno 120 kg. Medvedi so običajno samotarske živali, niso teritorialni, zato jih na istem območju pogosto živi več. Srečanja več posameznikov niso neobičajna in se običajno zgodijo na območjih, kjer je prisotna koncentrirana hrana.

Življenjski cikel

Rjavi medvedi v Evropi se pariyo v obdobju od aprila do junija; sledi brejost, ki traja od 180 do 270 dni, januarja pa se samicam v brlogu skotijo 1–3 mladiči. Mladiči rjavega medveda so zelo ranljivi, saj se skotijo slepi, brez kožuha in tehtajo zgolj približno 340 gramov. Vendar pa je njihova rast izjemno hitra in do svojega prvega poletja dosežejo telesno maso približno 25 kg. Mladiči rjavega medveda sesajo do 18 meseca starosti, medtem ko postopoma jedo še drugo raznoliko hrano, in lahko s svojo materjo ostanejo tudi do dveh let. Rjavi medvedi postanejo spolno zreli pri štirih letih in lahko v naravi živijo do 20 let.

Kot prilagoditev na omejene vire hrane, rjavi medvedi zimo preživijo v brlogu. Glede na zemljepisno širino lahko prezimovanje v brlogu traja 2–6 mesecev. Rjavi medvedi bodisi izkopljejo svoj brlog ali pa poiščejo naravno votlino ali votlo drevo kjer prezimijo. V tej fazi njihovega življenja se medvedi ne prehranjujejo in se v celoti zanašajo na svoje zaloge tolščice; samice v brlogu tudi skotijo svoje mladiče.

Prehrana

Rjavi medvedi so vsejedi, njihova prehrana pa se spreminja glede na letni čas – od trave in poganjkov spomladi do sadja in žuželk poleti ter oreščkov in sliv jeseni. Medvedi čez vse leto jedo korenine, žuželke in sesalce, slednje predvsem v obliki mrhovine. V jesenskem času se izdatno hranijo, da si naberejo dovolj maščobnih zalog za zimovanje – to je obdobje hiperfagije.

Rjavi medvedi v Evropi

Čeprav so bili v preteklosti preganjani, so si populacije rjavih medvedov širom Evrope opomogle; ocenjuje se, da trenutno v Evraziji prebiva več kot 100000 rjavih medvedov, približno 70000 le-teh pa prebiva na ozemlju nekdanje Sovjetske zveze. Druge večje populacije v Evropi lahko zasledimo v Skandinaviji (> 5000 osebkov), Karpatih (> 7000 osebkov) in na območju Alp, Dinaridov in gorovja Pindos (> 3000 osebkov).

Grožnje za ohranitev in prednostne naloge

Glavne grožnje za ohranitev medvedov v Evropi so uničenje življenjskega prostora, krivolov in nizka toleranca do medvedov. Z gradnjo cestne infrastrukture je življenjski prostor medvedov v Evropi vedno bolj razdrobljen. Zlasti avtoceste in železnice s povečanjem smrtnosti (tj. trki z vozili) neposredno vplivajo na medvedje populacije in posredno povzročajo populacijsko in genetsko razdrobljenost.

Kjer so na istem območju prisotni medvedi in nezavarovane domače živali prihaja do škod. Interakcije s človekom so pogosto negativne (tj. premoženjska škoda, brskanje po smeteh, zahajanje v neposredno bližino človeških naselij). To v ljudeh povzroča strah in nelagodje in pogosto vodi v povečane zahteve po odstrelu ali ilegalno ubijanje. Zato so izobraževanje, informiranje javnosti in tudi kazenski pregon velikega pomena. Poleg tega je potrebno razviti poštene in demokratične institucije, ki bi med sprejemanjem

Medved se dvigne na zadnje noge, da preveri okolico. Če ga vidite, opozorite nase z mirnim glasom (Foto: M. Masterl)

upravljalnih odločitev glede medvedov in ostalih velikih zveri upoštevale tudi težave ljudi na podeželju (Linnell in Ericson, 2008).

"Ali so rjavi medvedi agresivni?"

Rjavi medvedi redko napadejo ljudi. Razlog za napad je pogosto njihov slab vid, saj osebo lahko zamenjajo za drugega medveda ali žival. Če je medved vznemirjen, se običajno umakne. Napadi na ljudi so redki in se večinoma zgodijo, ko je žival poškodovana ali ko samica brani svoje mladiče.

"Zakaj v naravi potrebujemo medvede?"

Ne le, da so »preprosto« karizmatični in občudovanja vredni, medvedi imajo tudi pomembno ekološko vlogo. So znak zdravih in produktivnih gozdnih okolij, ki so sposobna podpirati številne, raznolike ekološke procese in vrste. Rjavi medved ima pomembno ekološko vlogo kot raznašalec semen. Medvedi so pretežno rastlinojedi in lahko vsak dan prehodijo velike razdalje, pri tem pa raznašajo neprebavljena semena rastlin vsepovsod po svojih velikih življenjskih območjih. Poleg tega se medvedi prehranjujejo tudi z mesom: plenijo predvsem šibke in bolne živali, s čimer prispevajo k naravnemu izboru, zlasti pa se prehranjujejo z mrhovino, ki bi v nasprotnem primeru lahko onesnaževala gozdno okolje in širila bolezni.

Medvede imenujemo »krovna« vrsta: zaradi njihove potrebe po velikem, nedotaknjemem in naravnem okolju ima varstvo njihovega življenjskega prostora pozitiven vpliv tako zanje kot tudi za vse druge živalske in rastlinske vrste, s katerimi si medvedi delijo svoj prostor.

Medvedi na krmišču (Foto: M. Stergar)

Priloga II

Pomemben del turizma povezanega z živalmi: Privabljanje živali

Za povečanje možnosti srečanja ali opazovanja divjih živali je nastavljanje vabe zelo koristna praksa, vendar pa tudi najbolj pogosto področje razprave v turizmu povezanem z divjimi živalmi (Moscardo in sod., 2001). Raziskave, ki se osredotočajo na številne probleme, povezane s privabljanjem živali s strani obiskovalcev ali turističnih vodnikov, so najpogosteje izpostavile spremembe v prehranjevalnem in razmnoževalnem vedenju posamezne vrste ali osebkov. Poleg morebitnih sprememb v biologiji in vedenju živalske vrste, ima privabljanje tudi etičen oziroma filozofski vidik. Pogosto je bilo argumentirano, da privabljanje živali podpira stereotipe o živalih kot objektih ali igračah za razvedrilo obiskovalcev in je nezdržljivo s podprtim »ekosistemskim pristopom« turizma povezanega z živalmi. Po drugi strani pa je privabljanje živali morda potrebno za večjo verjetnost obiska živali, kar je nujno za vzpostavitev uspešne dejavnosti opazovanja živali. Zato je privabljanje nekaj, o čemer moramo temeljito premisliti in uporabiti le po dobri presoji njenega vpliva. V severnih Dinaridih se krmljenje uporablja kot ukrep upravljanja z vrsto. V kolikor se v okviru medvedjega turizma odločimo za privabljanje medvedov, mora biti krmljenje uporabljeno tako, da omogoči ustrezno število obiskov živali in hkrati zagotavlja, da se medvedi na dodatno krmo ne navadijo ali da njihovo naravno prehranjevalno vedenje ni pretirano spremenjeno. Vaba mora biti čim bolj primerljiva z naravno hrano medvedov in ne sme biti nastavljena na poteh, ki jih gosti uporabljajo za prehod z ene lokacije na drugo. Za namen opazovanja medvedov ob krmiščih se lahko uporabljajo le registrirana krmišča (mrhovišča), ki so določena z načrti lovsko upravljavskih območij in drugih potrjenih dokumentov, ki opredeljujejo upravljanje s to vrsto.

Avtorji: Alexandros Karamanlidis, Irena Kavčič, Aleksandra Majić Skrbinšek, Lidija Bernardič, Mateja Blažič, Đuro Huber, Slaven Reljić

Recenzenti: Jana Apih, Tomaž Skrbinšek

Prevod: Bojana Ancelj

Izdajatelj: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo

Priporočeno citiranje: Karamanlidis A., Kavčič I., Majić Skrbinšek A., Bernardič L., Blažič M., Huber Đ., Reljić S. 2016. Nepotrošna raba rjavih medvedov v turizmu: smernice za odgovorno ravnanje. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 22 str.

Grafično oblikovanje: Agena studio d.o.o.

Fotografija na naslovnici: Marko Masterl

Ljubljana, januar 2016

O projektu

Akronim: LIFE DINALP BEAR

Ime projekta: Celovito upravljanje in varstvo rjavega medveda v severnih Dinaridih in Alpah

Šifra projekta: LIFE13 NAT/SI/000550

Trajanje projekta: 1. 7. 2014 – 30. 6. 2019

Spletna stran: www.dinalpbear.eu

Spremljate nas lahko tudi na Facebooku (www.facebook.com/dinalpbear)

in Twitterju (twitter.com/dinalpbear).

E-pošta: dinalpbear@gmail.com

LIFE
DINALP
BEAR

LIFE13 NAT/SI/000550